

NONFICTION

УДК 343.97

Юрій Володимирович ОРЛОВ,

доктор юридичних наук, професор

(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна)

ЗЛОЧИННІСТЬ І ЧАС: ОНТОЛОГІЯ І МЕТАФІЗИКА КРИМІНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Науковий запит. Криза сучасної кримінології – її «тупцання на місці», її імітаційність у претензії на новизну та на прикладну спрямованість – є закономірною: намагання й далі застосовувати позитивістські установки на емпіризм наукового пошуку, тобто установки класичної, модерної науки в умовах постмодерну є безплідними. Використовуючи дослідницький інструментарій вітчизняної кримінологічної традиції, кримінологія значною мірою перетворюється на дисфункційні форми зберігання мертвих знань, окремих фрагментів інформації про минуле злочинності, які не складаються й не можуть за визначенням скластися в єдину картину специфічного зрізу живої соціальності, людського життя. А.Бергсон у схожому контексті слушно зауважував, що наукові поняття мають такий само стосунок до пізнання життя, як фоторепортаж про місто – до безпосереднього ознайомлення з містом¹. Тому осучаснення кримінологічної науки через перегляд її гносеологічних засад – вимога часу. Вимога, яка має враховувати кризу не лише гуманітарної науки, а, перш за все, кризу філософії постмодерну. Остання, серед іншого, проявилася в іронічному поверненні до того, від чого прагнула звільнитися сама посттоталітарна, поствоєнна філософія другої половини ХХ ст., набуваючи статусу виключно метафізичної сфери споглядання принципово не звужуваної множинності й постструктуралізму – до онтології.

¹ Бергсон А. Творча еволюція / пер. з фр. Р. О. Осадчука. Київ : Вид-во Жупанського, 2010. С. 32.

У ХХІ ст. стало очевидно, що буття, якість і спрямованість якого не в останню чергу визначаються феноменом злочинності, як і сама злочинність є результируючою, проявом особливих (головним чином не субкультурних) типів мислення й дискурсів. Одним зі способів їх структурування, впорядкування, виявлення й візуалізації детермінаційних зв'язків є хронотопізація середовища відтворення злочинності, звернення до часових вимірів її просторового поширення. Вочевидь, мав рацію П. Віріліо, який стверджував, що світ епохи постмодерну може бути якнайкраще засвоєний мисленням все більше й більше зростаючої швидкості часу¹. Але не лише зростання швидкості, а й урізноманітнення змісту часу, часових вимірів визначає траєкторії та характер соціальних практик, соціальності як такої. Отже, постає необхідність удосконалення розуміння природи злочинності через осмислення ролі у її відтворенні часової поліфонії.

Гіпотеза: злочинність (у частині *mala prohibita*) є хронотопічно міжвимірним феноменом, що концептуалізується та детермінується суперечностями між різними соціально-часовими просторами.

Резони. Традиційно в кримінологічній науці природа та феномен злочинності прямо чи побічно досліджуються з прив'язкою до категорії «час». Один з найбільш поширених і таких, що піддається протягом останнього десятиліття обґрунтованій критиці, статистичний підхід до розуміння злочинності (представлений працями І. М. Даньшина, А. Ф. Зелінського, Н. Ф. Кузнецової, О. М. Литвака, Т. В. Шипунової та інших учених) оперує її визначенням, у підґрунті якого перебуває «погляд реєстратора», своєрідного вторинного феноменолога, якому з'являється у сприйнятті фізичної, епіметеївської тривалості (ретроспективно позначеного хронотопу) сукупність злочинів, учинених на певній території за певний проміжок часу².

Структурно-функціональний підхід, що найяскравіше проявляється у роботах представників невсько-волзької кримінологічної школи (В. М. Бурлаков, Г. М. Горшенков, С. У. Дикаєв, А. І. Долгова, П. О. Кабанов, В. В. Колесніков, С. Ф. Мілюков, Д. А. Шестаков та ін.), репрезентує злочинність як об'єктивну властивість, функцію суспільства відтворювати заборонені законом про кримінальну відповідальність діяння. При цьому злочинність є явищем, межі якого визначаються не тільки й не стільки кримінальним законом, скільки суспільною практикою та її реальною суспільною небезпечністю³. Відсилання у пропонованому розумінні до

¹ Вирилио П. Информационная бомба. Стратегия обмана / пер. с фр. И. А. Окуневой. М. : Гнозис ; Фонд «Прагматика культуры», 2002. С. 27.

² Курс лекций по криминологии / И. Н. Даньшин, В. В. Голина, А. Г. Кальман, А. В. Лысодед ; под. ред. И. Н. Даньшина, В. В. Голины. Харьков : Одиссей, 2007. С. 28; Литвак О. М. Злочинність, її причини та профілактика. Київ : Україна, 1997. С. 9; Зелінский А. Ф. Криминология : учеб. пособ. Харьков : Рубикон, 2000. С. 24 та ін.

³ Шестаков Д. А. Криминология : краткий курс. Преступность как свойство общества. СПб. : Лань, 2001. С. 72; Шестаков Д. А. Введение в криминологию закона. СПб. : Юридический центр Пресс, 2011. С. 6 та ін.

категорії «відтворення» означає й відповідний часовий простір (у фізичному розумінні, як вимір дійсності), що постійно є присутнім як епіфеномен і злочинності, і кримінологічного аналізу. Отже, час залишається поза межами уявлень про сутність злочинності, її детерміністичну природу.

Аналогічні висновки випливають з позицій системного підходу (Г. А. Аванесов, В. Є. Віцин, Д. А. Лі, О. Г. Фролова, Л. А. Шепеленко та ін.), за якого злочинність трактується як функціонально необхідна соціальна система (підсистема)¹. Ясна річ, цей підхід має власну специфіку, пов'язану передусім зі способом структурування дійсності, наділення її базових структур системним началом, з якого виділяється і злочинність. Проте питання конфігурацій простору для розгортання цих структур знову ж таки не порушується, принаймні на рівні концептуально важливого. Водночас очевидно, що функції, причини й умови систем того ж самого порядку можуть істотно різнитися залежно від соціального контексту. Позаконтекстуальність аналізу злочинності як соціальної функції позбавляє можливості для інтерпретаційного маневру, що явно не відповідає запитам постмодерної множинності світу. Звернення ж до контекстуальності неодмінно відсилає до проблематики соціального часу.

Контекстуальною нейтральністю у поєднанні з яскраво вираженою онтологічністю постає діяльнісний підхід (В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк та ін.), в якому увага фокусується на енергетично-інформаційному рівні негативних соціально значущих змін, що відбуваються у просторі внаслідок існування злочинності як конкретної соціальної практики – діяльності людей. Злочинність, доводить А. П. Закалюк, – феномен суспільного життя у вигляді неприйнятної та небезпечної для суспільства масової, відносно стійкої, різнообумовленої кримінальної активності частини членів суспільства. Сутність злочинності має змістовну предметність у діяльнісній кримінальній активності². Будучи результатом особливої за своїми мотивами, цілями та морально-правовою оцінкою предметної діяльності, злочинність, як безпідставно наполягає В. М. Дрьомін, виступає лише одним з проявів людської активності. Предметний характер злочинної діяльності проявляється в конкретних потребах, цілях і мотивах, що є важливою обставиною для характеристики злочинності як різновиду соціальної активності³. Водночас далі цих викладок прихильники діяльнісного підходу не просуваються, обмежуючись лише дескриптивною іманентністю часу у своїх теоретичних конструкціях.

¹ Аванесов Г. А. Криминология. М.: Академия МВД СССР, 1984. С. 171; Ли Д. А. Преступность как социальное явление. М.: Русский мир, 1997. С. 50–51; Филмер П. Новые направления социологической теории / пер. с англ. Л. Г. Иониной. М.: Прогресс, 1978. С. 47–48, 171 та ін.

² Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. : Кн. 1. Київ : Ін Юре, 2007. С. 138–139.

³ Дрьомін В. Н. Преступность как социальная практика: институциональная теория криминализации общества : монография. Одесса : Юридична література, 2009. С. 255.

Конструктивістський підхід, що обстоюється у працях Я. І. Гілінського, Ф. Зака, Н. Крісті, Д. Уолша, М. Філіпсона та ін., ще більш радикально виносить «за дужки» часовий вимір злочинності. Обґрунтовується її *неонтологічна природа*: «немає в реальності такого об'єкта, – стверджує Я. І. Гілінський, – який був би «злочинністю» за своїми внутрішніми, іманентними властивостями, *sui generis, per se*. Вона є соціальним конструктом та існує лише в межах домовленостей (конвенцій), згідно з якими певні діяння вважаються злочинами»¹. Втім, такий підхід, попри беззаперечну цікавість, видається внутрішньо суперечливим: поруч із вказівкою на неонтологічність злочинності заперечується її реальність. Але при цьому цілком зрозуміло, що йдеться про реальність саме онтологічну, тобто таку, яку можна зафіксувати фізично. Натомість декартівська установка *cogito ergo sum* змушує визнати й інший вимір реальності – метафізичний, який є не менш реальним за онтологічний.

Ба більше: ідея та принцип ноосферизму недвозначно вказують на взаємозв'язок і взаємообумовленість онтології та метафізики. Є підстави стверджувати, що глибинне міждисциплінарне осмислення саме цієї обставини (хоча й у не філософському дискурсі) надало можливість академіку В. І. Вернадському зробити висновок про те, що наукова думка й соціальне людство є новою геологічною силою². Тому навіть на рівні аналізу предикатного твердження про релятивізм соціальних конвенцій, втілений у державній політиці, передбачається визначений історичний момент часу, який не лише зумовлює появу на світ оформленої у позитивному праві позиції політичного істеблішменту щодо суб'єктивно ними оцінюваної небезпечної діяльності, а й і її як такої. Тож, заперечення одного, онтологічного, фізичного виміру злочинності на користь іншого – метафізичного, мисленнєвого, конструктивістського є методологічно однобічним, обмеженим. Хоча і задум такого підходу є зрозумілим: підкреслити штучність, певну відірваність державної політики від справжніх соціальних запитів і соціального блага як такого, що не може бути безкорисним у справі дослідження кримінологічної ефективності кримінального та інших законів, політичної злочинності тощо.

Інші підходи, що побутують у науці, в тому чи іншому вигляді дублюють викладені вище обмежені варіанти врахування феномену часу у розумінні природи й детермінації злочинності. Проте саме завдяки такій єдності відмінних підходів і виявляється можливість, по-перше, актуалізувати проблему просторово-часових вимірів злочинності як соціальної практики та, по-друге, наблизитись до омріяного кримінологами синтезу знання, його компліментування у руслі концептуально несуперечливої, цілісної й багатовимірної метатеорії злочинності. Рух у цьому напрямі вимагає первинного окреслення кількох ключових із

¹ Гилинский Я. И. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений». СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. С. 92.

² Вернадский В. И. Бисфера и ноосфера / предисл. Р. К. Баландина. М. : Айрис-пресс, 2013. С. 242–333.

методологічної точки зору моментів, що мають бути враховані як мисленнєві орієнтири.

I. Злочинність як практика мислиться як метафізично-онтологічна двоєдність. При цьому варто бути свідомим того, що єдина, цілісна онтологія передбачає метафізичну множинність. Соціальна практика, в тому числі і злочинність, є діяльністю не лише енергетичною (фізичною, онтологічною), а й психічною, що *розгортається у дискурсивних полях*, а тому має розглядатися як активність метафізична. Її матерією, змістом постають *наративи**. Формою ж, колективним вмістилищем є *соціальний час*. Таким чином, *злочинність відтворюється у двох хронотопах* – фізичному (онтологічному) та соціальному (метафізичному). Вплив останнього на перший особливо наочно проявляється у феномені прискорення часу, звуження вітального середовища через наростаючі (за оцінками багатьох учених – незворотні у своїй тенденційності, фатальні катастрофічності) екологічні проблеми.

II. Соціальний час існує об'єктивно, адже є інтерсуб'єктивним, має певну протяжність у соціальному просторі й за характером є ноосферичним. Власне, час і простір – єдина субстанція; вони не існують окремо один від одного. Протяжність цієї субстанції у вказаному вимірі проявляється через соціальні сюжети, як глобальні (загальносвітові), так і регіональні, окремо колективні (державні, суспільні). Наповненням сюжетів, як указувалося вище, є наративи, що поєднують у собі:

а) базові смисли про належне у суспільному устрої, тобто політичні ідеології (їх елементи) у поєднанні (часто – еклектичному, а надто у постмодерних суспільствах) з аксіологією, мораллю, правом, економікою та наукою у сенсі засвоєних і відображених у відповідному наративі технологій, отже, наративи структурують мислення, виконуючи соціально орієнтуючу функцію;

б) дискурс та обслуговуючу символіку – меми, що визначають так званий «дух часу», тому наративи присвоюють соціальності відповідні значення й позначення, в яких розгортається мислення (дискурс як простір і спосіб мислення).

Із приводу соціальних символів, кодів часу К. Ясперс підкреслював таке: «Я виходжу з того, що людство має єдині витoki та спільну мету. Ці витoki й мета нам не відомі, у будь-якому разі у вигляді достовірного знання. Вони є відчутними лише в мерехтінні багатозначних символів. Наше існування обмежується ними» (мовою перекладу: «Я исхожу из того, что человечество имеет единые истоки и общую цель. Эти истоки и цель нам не известны, во всяком случае в виде достоверного знания. Они ощутимы лишь в мерцании многозначных символов. Наше существование ограничено

* Йдеться не стільки про метанаративи, які, як небезпідставно заведено вважати, елімінувалися з перебігом історії протистояння глобальних ідеологій (комуно-соціалізму/націонал-соціалізму та лібералізму), скільки про їх цілком функціональні ідейно-сміслові фрагменти, в тому числі й міфологізовані знаково-сміслові матриці, формовані механізмами постпам'яті.

ими»)¹. Сенс історії, підкреслює С. А. Дацюк, у створенні нових реальностей існування людства. Призначення – ускладнення людства й вихід за межі своєї історичної сутності².

Певна річ, у нас не може бути достатньо переконливих підстав ані для приєднання до позиції історицизму (епіметеїзму – прометеїзму) у людському розвитку (Г. В. Ф. Гегель, К. Маркс, М. Фуко та ін.), а, отже, і чіткої спрямованості соціального часу, ані для її спростування (А. Бадью, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоз та ін.). Але в цьому, власне, і немає потреби, адже кримінологія не порушує питань етики, глобального перевлаштування світу. Визнання ж спрямованості часу вимагає визнати етичний предикат, ідею розвитку. Остання ж може бути не без успіху розкритикована посиленням на вже згадані вище екологічні проблеми, які не можуть бути «винесені за дужки» в оцінюванні моральних підстав історії людства. Натомість важливо вийти на розуміння того, що яким би не було взаємне розташування соціальних просторо-часових вимірів, їх взаємодія в одному фізичному хронотопі далеко не завжди відбувається у компліментарних формах; трапляються міжчасові й міжвимірні конфлікти як конфлікти наративів і соціальних сюжетів.

Наприклад, в Україні очевидно конфліктують між собою (при чому давно, щонайменше як 100 років, що детально доводять у своїх працях С. А. Дацюк та О. М. Михайлова) імперський (радянсько-проросійський), самостійницький (націоналістичний) та євроінтеграційний («об'єднані штати Європи») сюжети. Кожному з них притаманні власні наративи, відтворення яких відбувається, виходячи з різних смислів та установок, за різними схемами, в тому числі й із застосуванням механізмів стимуляції постпам'яті, у контурах як радянсько-героїчного, комуністично-православного епосу (з вельми насиченим меметичними системами, що іманентно присутні у відповідно орієнтованому сегменті медійного простору, дискурсі та політизованих соціальних практиках), так і жертвовності. Соціальні сюжети з контроверсійними, постправдивими наративами є сутнісно взаємовиключними, а тому їх конфліктні взаємодії у суспільно-політичній площині є одними з найбільш потужних, генеральних факторів політичної злочинності в Україні.

III. Соціальний час є концептуальним рухом у визначеному наративному просторі та міжнاراتивними просторами соціальних сюжетів. При тому варто підкреслити, що соціальний час не є виключно концептом. Ф. Гваттарі та Ж. Дельоз з цього приводу зауважують: «Кант робить час однією із складових нового *cogito*, але для цього він має презентувати новий концепт часу: час стає формою внутрішньої, в якій три складові – послідовність, а також одночасність і постійність. А з цього випливає і новий концепт простору, який уже не може визначатися простою одночасністю,

¹ Ясперс К. Смысл и назначение истории / пер. с нем. М. И. Левиной. М.: Политиздат, 1991. С. 78.

² Дацюк С. А. Момент философии. Киев: Ника-Центр, 2013. С. 71.

але стає формою зовнішності. Тим самим відбувається рішучий переворот. Простір, час, “Я мислю” – це три оригінальних концепти, пов’язані між собою мостами-перехрестями»¹. Як видається, філософи у цій думці відобразили не стільки змістовний соціально інтерсуб’єктний (об’єктивний) аспект часу, скільки: а) особистісний, суб’єктивний, однак усе ж таки концептуальний вимір часу, що має яскраво виражену езистенційну природу (перегукується з ідеєю Ж. Батая про переживання часу у «суверенних моментах») б) процедурний аспект здійснення зв’язків індивіда й колективного «часопростору», наративу у сюжеті. Він, безумовно, є важливим, позначає виражену постструктуралістську позицію щодо принципової автореференціальності концепту «час», що звільняє від необхідності в упорядкуванні його вимірів через категорії «розвиток» і «спрямованість».

Натомість для кримінології значущим є те, що соціальний час принципово не залежить від концепту окремої рефлексуючої персони. Водночас наративи є виключно контекстуальними, а тому й сюжетними, змушують до певного типу соціально значущої діяльності. Тож, соціальний час постає соціально-енергетичним концептом, що виражається виключно через рух і поза рухом є немислимим (мислення як джерело енергії для соціальних перетворень). Звідси доходимо висновку: оскільки злочинність є масовою, інституційною практикою, остільки ж вона є наративною, сюжетною у розумінні міжчасового конфлікту.

У зв’язку з цим одна з головних ідей так званого інтегративного підходу до бачення злочинності про те, що злочинність існує «в режимі on-line», слід уточнити. Зрозуміло, що категорія «режим on-line» є умовністю. Однак умовністю з вельми конкретним значенням, що проявляється в елімінації історизму та футуризму (звідси – наукова ревізія парадигми діалектичного детермінізму в кримінології) з природи злочинності, її феноменологізації, яка має своїм наслідком фіксацію фізичного часу, власне онтологізацію злочинності на рівні як моментно визначеного (явища), так і триваючого енергетичного процесу – людської практики, діяльності множини людей. Однак фізичний час у його наближенні до метафізичного, соціального виявляє додаткові множинні виміри, в яких народжуються, розгортаються, існують суперечності й детермінується злочинність. Плюральне звучання соціальних часів накладається на єдиний фізичний час, видозмінюючи його, пришвидшуючи і його, змінюючи фізичний простір, і його конструктивістське оформлення у правових та політичних режимах, а звідси – й злочинності.

IV. Атрибутом соціального часу, що додатково підкреслює його динамічну природу, є темп. Для різних часових вимірів є характерними різні темпи мисленнево-діяльнісного руху. У глобальному, планетарному масштабі у найбільш загальних контурах фіксується два режими темпів часу:

1) інтенсив;

¹ Делёз Ж., Гваттари Ф. Что такое философия ? / пер. с фр. и послсл. С. Н. Зенкина. М. : Ин-т экспериментальной социологии; СПб. : Алатая, 1998. С. 46–47.

2) екстенсив.

Сюжети *інтенсиву* виявляють умовно швидку перспективу соціальної сингулярності (втілюється у життєдіяльності вільних, демократичних, ліберальних суспільств). Для цього темпу характерним є швидке (надшвидке) впровадження технологічних інновацій, не забезпечених інноваціями соціальними та гуманітарними. Формується ситуація неадеквату, в який поринає практично весь цивілізований (у ліберально-демократичній парадигмі) світ: техніко-технологічна діяльність і комунікація не відповідають дійсності та не забезпечуються належним мисленням, адекватним викликам і загрозам. Усталеною вже є тенденція дегуманізації соціальних практик. Останні вихолощуються на предмет людськості як вихідного смислу та реальної, не декларативної, симулятивної цінності. А людськість як сенс гуманістичності сьогодні не може адекватно уявлятися у відриві від категорії усе-людства. Вихід зі стану неадеквату вимагає змін парадигми мислення, переорієнтування установок та мотивацій саме на усе-людство. Такий ґносеологічний рух може відбуватися лише поза межами традиційного концепту «лібералізм», потребує його переосмислення, осучаснення, на що і в науці, і в політиці існує фактична заборона. Тож, це – справа майбутніх станів «крайньої необхідності». Наразі ж можемо констатувати, що, крім фундаментальних негативних перспектив, пов'язаних зі збереженням стану неадеквату, продукowanego соціально-часовим інтенсивом, останній є фактором соціальної дезорганізації, маргіналізації (зокрема, у глобальному масштабі) та поширення аномії з широким спектром кримінально-криміногенних наслідків.

Екстенсив властивий для транзитивних та архаїчних суспільств і соціальних груп: незрілих демократій, а також авторитарних і тоталітарних політичних режимів, наративів терористичних організацій релігійно-фундаменталістського штибу, в основі яких – спрощення мислення, мінімізація множинності його засновків. Зауважимо, що функціонально екстенсив гальмує швидкість наростання соціальної сингулярності. Це – черговий парадокс постмодерну: внутрішньодержавна політична злочинність виявляється фактором відтермінування катастрофічних наслідків глобальної соціальної сингулярності (екологічна катастрофа, світова війна), хоча, звісно ж, і не запобігання їм.

Тож, перспективним додатковим напрямом дослідження детермінаційної природи злочинності є *десинхронізація темпів соціального часу*.

V. Соціальна сценарність часу – породження історизму. Важливо наголосити на тому, що екстенсив та інтенсив цілком здатні співіснувати в межах одного народу. У цьому контексті ми свідомо уникаємо терміну «суспільства», адже навряд чи в такому випадку можна говорити про спільність соціальних конвенцій. Ба більше: навіть у межах однорідного за типом часового темпу (екстенсиву) народу далеко не завжди можна казати про соціальну єдність як вихідну умову суспільствотворення й похідного від нього державотворення. Даються взнаки різні смислові засновки – наративи та соціальні сценарії, а не лише темп мисленнєвого. Такий стан, зокрема,

склався з російсько-імперським та самостійницьким (євроінтеграційним) сценаріями розвитку українського народу. Ці сценарії є взаємовиключними, гостро конфліктними та криміногенними, що наочно проявляється не лише у процесі та результатах виборчого процесу, а й у цілком реальних бойових діях на тимчасово окупованих територіях, а також функціонуванням російсько-імперських наративів на інших територіях України.

Але головне, на чому доцільно акцентувати у цій міжсценарній кримінально-криміногенній панорамі – на її історизмі, адже наративи та сценарії лише тоді здатні набувати практично конфліктогенних властивостей, коли вони є пов'язаними з ідентичністю. Ідентичність є історичною. Різні історії формують різні ідентичності, які занурюють особистостей і соціальні групи до різних соціальних сценаріїв. Водночас історичність у суспільному розвитку не є тотальною. Соціальне мислення, якому підпорядковуються (мають підпорядковуватись) комунікація та діяльність, є амбівалентним: починаючи від суспільств модерну, воно є історичним і водночас позаісторичним. Цю двоїсту властивість влучно підкреслює Г. В. Ф. Гегель, описуючи її як «роздвоєння» (*Entzweigung*), яке маркує принципову «дисконтинуальність» суспільств модерна порівняно з попередніми історичними періодами¹.

Аналогічну позицію, розвинену до теорії компенсації (як властивості стабілізації свідомості через переживання пізнання відомого), висловлював та обстоювали Й. В. Ріттер і Г. Люббе: «Структура “роздвоєння” має велику кількість аспектів, однак в усіх випадках ідеться про специфічний розрив між історичним «походженням» суспільства модерна та його сучасністю, майбутнім. Ідеться, в першу чергу, про роздвоєння в галузі права як сфери реалізації спільної свободи індивіда: універсальність права, здійсненого в межах модерної держави та її інститутів, діє тут незалежно від історичного “походження” індивіда»². «Значення людини в тому, – проголошує Г. В. Ф. Гегель, – що вона людина, в не в тому, що вона єврей, католик, протестант, німець, італієць тощо»³.

Звісно, епоха Постмодерну висуває нові виклики та вимагає застосування неординарних пізнавальних підходів. Втім, концептуалізація «роздвоєння» на історизм та позаісторизм (рос. – «внеисторизм») залишається, на наше переконання, не позбавленим підстав способом структурування дійсності та соціальних практик. А головне значення такого способу структурування полягає у використанні позаісторизму як підходу до подолання криміногенних конфліктів, детермінованих історизмом соціальних сценаріїв і наративів. І таке подолання має бути первинним у стратегії реалізації перехідного правосуддя у фокусі майбутньої деокупації та подальшої реінтеграції деокупованих територій України. При цьому слід

¹ Гегель Г. В. Ф. Философия права. М.: Мысль, 1990. С. 242–248.

² Люббе Г. В ногу со временем. Сокращённое пребывание в настоящем / пер. с нем. А. Григорьева, В. Куренного; под. науч. ред. В. Куренного. М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2016. С. 16.

³ Гегель Г. В. Ф. Философия права. М.: Мысль, 1990. С. 246.

усвідомлювати і те, що зазначене подолання може відбуватись виключно на основі переукладення суспільного договору. Збереження ж у підґрунті стратегій державного управління соціально сценарних, історично детермінованих підходів унеможливить мирний процес, зумовить істотне загострення криміногенної обстановки. Тому будь-які реінтегративні спроби вказаного штибу без попереднього конституювання нового суспільного договору в Україні слід вважати небезпечними та гостро криміногенними.

Інструментально ж позаісторизм досягається через кероване обмеження соціальної ідентичності. При цьому йдеться не про відмову від екзистенції патріотизму, державницьких переконань та ідеалів, а про трансформацію орієнтацій та усвідомлення державного, суспільного інтересу крізь призму категорій усе-людства. У цьому вбачається ще один парадокс постмодерну: у кризі ідентичності криється вагомий потенціал нейтралізації конфліктогенності, мінімізації можливостей деструктивного пропагандистського, маніпулятивного, інформаційно-криміногенного впливу; соціальні міфи делегітимізуються не раціональною критикою, а зміною способу й формату мислення та ціннісних пріоритетів. Тому криза ідентичності українства, про що вже чимало сказано у фахових наукових колах, – і наша біда, але і наші можливості як у вирішенні внутрішньодержавних проблем, так і у здобутті загальноцивілізаційних переваг у процесі гуманітарно-технологічного новаторства. Проте це окрема тема міждисциплінарних досліджень.

Резюме. У результаті дослідження гіпотезу було підтверджено й обґрунтовано. Отже, у кримінологічних дослідженнях варто розрізняти час фізичний і соціальний, а також мати на увазі, що: а) соціальний час – це місце (часовий вимір) відтворення колективних ідентичностей у сюжетних комбінаціях наративів; б) соціальний простір є багатовимірним у сенсі множинності часових вимірів, які розгортаються у єдиному фізичному часо-просторі та змінюють його; в) злочинність породжується як усередині окремих часових вимірів, як результат внутрішніх *проти-річ* (непорозумінь у буквальному значенні), так і внаслідок міжчасових конфліктів. Останні найбільшою мірою детермінують політичну злочинність, у тому числі тероризм. Для сучасної кримінологічної науки важливими завданнями є виявлення, ідентифікація (за чіткими критеріями й індикаторами), опис і пояснення внутрішніх закономірностей розвитку часових вимірів окремих суспільств, а також можливостей та криміногенних ризиків різних форм міжчасових взаємодій, а надто на міжнародному рівні, а також в аномійних суспільствах і під час реалізації програм перехідного правосуддя, що є особливо актуальним для України. Сама концепція (теорія) аномії має бути переосмислена з позицій *постійно* існуючого та наростаючого у суспільствах постмодерну міжчасового розриву й конфлікту.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2019

Юрий Владимирович ОРЛОВ,

доктор юридических наук, профессор

(Харьковский национальный университет внутренних дел, г. Харьков, Украина)

ПРЕСТУПНОСТЬ И ВРЕМЯ: ОНТОЛОГИЯ И МЕТАФИЗИКА КРИМИНОЛОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА

В криминологических исследованиях предложено различать время физическое и социальное, а также учитывать, что: а) социальное время - это место (временное измерение) воспроизведения коллективных идентичностей в сюжетных композициях нарративов; б) социальное пространство является многомерным в смысле множественности временных измерений, которые разворачиваются в едином физическом времени-пространстве и изменяют его, в) преступность порождается как внутри отдельных временных измерений, как результат внутренних противоречий (недоразумений в буквальном смысле), так и вследствие межвременных конфликтов.

Ключевые слова: *преступность, криминогенность, конфликт, время, пространство, дискурс, нарратив.*

Yurii V. ORLOV,

Doctor of Law, Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

CRIME AND TIME: ONTOLOGY AND METAPHYSICS OF CRIMINOLOGICAL ANALYSIS

It is offered to distinguish in criminological studies, between physical and social time, and also to take into account that: a) social time is the place (time dimension) of the reproduction of collective identities in narratives' meaningful compositions; b) social space is multidimensional in the sense of the multiplicity of time dimensions that unfold in a single physical time-space and change it, c) crime is generated both within certain time dimensions, as a result of internal contradictions (misunderstandings in the literal sense), and as a result of intertemporal conflicts.

Key words: *crime, crime rate, a conflict, time, space, discourse, narrative.*